

ČITATEĽSKÁ GRAMOTNOSŤ 15-ROČNÝCH SLOVENSKÝCH ŽIAKOV V MEDZINÁRODNOM A NÁRODNOM KONTEXTE

Janka Píšová

Resumé: Vymedzenie pojmu čitateľská gramotnosť sa v posledných rokoch vyvíja a mení, pričom odráža vývoj v spoločnosti, ekonomike a v kultúre. Aktuálnosť uvedenej problematiky sa zvyšuje hlavne v konfrontácii s výstupmi rôznych medzinárodných meraní, napr. PISA. Úroveň čitateľskej gramotnosti mapujú v rozsahu vzdelávacieho štandardu pre predmet slovenský jazyk a literatúra aj niektoré národné merania, napr. Testovanie 9, testovanie čitateľskej gramotnosti.

Kľúčové slová: čitateľská gramotnosť, slovenský jazyk a literatúra, testovanie čitateľskej gramotnosti, OECD PISA, Testovanie 9 zo slovenského jazyka a literatúry

Abstract: The article is devoted to reading literacy, which is tracked by international and national measurement. Based on the analysis of the results of OECD PISA international and national testing – Testing 9 and testing of reading literacy of the 9th graders students in elementary school contribution points to the level of reading literacy Slovak 15-year-olds. Attention is given to problematic aspects of students' reading performance.

Key words: reading literacy, Slovak language and literature, testing reading literacy, OECD PISA testing 9 of Slovak language and literature

V súčasnosti je teoreticky vymedzených niekoľko modelov gramotnosti: bázo­vá gramotnosť, funkčná gramotnosť, gramotnosť ako sociálno-kultúry jav a e-gramotnosť. (1) Čitateľskú gramotnosť definuje model funkčnej gramotnosti ako komplexný súbor čitateľských zručností potrebných na efektívnu prácu s textom. Jej cieľom je čitateľ, ktorý disponuje čitateľskými kompetenciami, ktoré mu umožňujú pracovať s rozličnými druhmi textov používanými na rôzne účely. Spracovanie textových informácií sa realizuje procesmi: identifikovanie hierarchie informácií v texte, odlišovanie dôležitých informácií od marginálnych, hľadanie vzťahov medzi hlavnou myšlienkou a podpornými informáciami, komprimovanie (stláčanie) textu, vyvodenie záverov z textu, extrahovanie explicitných a implicitných informácií (čítanie medzi riadkami), hodnotenie využitia, užitočnosti, novosti, spoľahlivosti a pravdivosti informácií a kritická reflexia.

Čitateľská gramotnosť je vnímaná ako nadpredmetová, prieniková zručnosť. Keďže v našom školskom systéme (Slovenská republika) osobitný vyučovací predmet, v ktorom by sa žiaci učili efektívne pracovať s textom nemáme, základné zručnosti čitateľskej gramotnosti žiak získava najprv na hodinách vyučovacieho jazyka. Neskôr je nevyhnutné tieto zručnosti rozvíjať v rámci všetkých vyučovacích predmetov. Kým na 1. stupni základnej školy je rozvoj čitateľskej zručnosti i v rámci viacerých vyučovacích predmetov v kompetencii najmä jedného vyučujúceho, na druhom stupni sa dostáva tento proces do zložitejšej situácie, pretože tu už ide o del'bu obsahu, ale i kompetenciu rôznych učiteľov (2).

Aktuálnosť uvedenej problematiky sa zvyšuje hlavne v konfrontácii s výstupmi rôznych medzinárodných meraní (PISA, PIRLS), ktoré rozprúdili na celosvetových odborných a pedagogicky orientovaných fórach diskusiu o úrovni čitateľskej gramotnosti žiakov a opatreniach na zvýšenie úrovne čitateľských zručností žiakov.

Slovenská republika patrí medzi krajiny, ktoré sa v medzinárodných meraniach PISA nachádzajú pod priemerom alebo v priemere krajín OECD. Pätnásťroční slovenskí žiaci dosahujú v teste čitateľskej gramotnosti výkon štatisticky významne nižší ako priemer krajín OECD. Podpora

rozvoja čitateľskej gramotnosti si preto vyžiadala celkovú zmenu koncepcie vyučovania predmetu slovenský jazyk a literatúra, na ktorej tím odborníkov začal pracovať po zverejnení výsledkov PISA 2003. Ich analýza sa stala jedným z východísk zmien obsahového usporiadania predmetu a súčasťou novej koncepcie vyučovania slovenského jazyka a literatúry, ktorá vyšla v roku 2007 ako *Návrh kurikulárnej transformácie predmetu slovenský jazyk a literatúra*. Základným cieľom sa stalo rozvíjanie komunikačných schopností žiakov na základe chápania jazyka ako nástroja myslenia a komunikácie medzi ľuďmi, ktoré sa premietlo do postupného rozvoja komunikačných kompetencií v rámci komunikačno-zážitkového modelu vyučovania. (3)

Na alarmujúce zistenia medzinárodného výskumu OECD PISA zareagoval aj Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania (NÚCEM), ktorý hneď od svojho vzniku (2008) začal pripravovať nástroje na hodnotenie matematickej a čitateľskej gramotnosti žiakov na národnej úrovni. Od roku 2008 realizuje testovanie matematickej a čitateľskej gramotnosti žiakov 9. ročníka základnej školy na reprezentatívnom výbere základných škôl s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským a celoslovenské testovanie žiakov 9. ročníka základných škôl pod názvom Testovanie 9.

Čitateľská gramotnosť vo vzdelávacom štandarde pre predmet slovenský jazyk a literatúra

Čitateľská gramotnosť je zahrnutá do vzdelávacieho štandardu pre predmet slovenský jazyk a literatúra do oboch zložiek predmetu (jazyková zložka, literárna zložka). Základným štrukturujúcim prvkom v jazykovej zložke sú komunikačné jazykové kompetencie, jednou z nich je aj čítanie s porozumením. V literárnej zložke predmetu sa čítanie s porozumením rozvíja v plnej miere v pojmovo-logickom a obrazno-metaforickom kontexte.(4).

Koncepcia vzdelávacieho štandardu kladie dôraz na budovanie schopnosti rozpoznať cieľ a kontext komunikačnej situácie, podporuje schopnosť žiaka chápať podstatu textu, hľadať v texte problém, definovať ho a riešiť, teda aplikovať získané teoretické poznatky a praktické zručnosti z počúvania a čítania s porozumením na skutočné životné situácie.

Čitateľská gramotnosť vo výskume PISA

Hlavným cieľom medzinárodného výskumu OECD PISA je zistiť úroveň vedomostí a schopností, ktoré sú dôležité pre uplatnenie mladých ľudí v živote. „Výskum je koncipovaný tak, aby poskytoval tvorcom vzdelávacej politiky v jednotlivých krajinách dôležité informácie o fungovaní ich vzdelávacích systémov“ (5). Zameriava sa na zisťovanie úrovne čitateľskej, matematickej a prírodovednej gramotnosti pätnásťročných žiakov.

Podstatou čitateľskej gramotnosti v štúdiu PISA je schopnosť pätnásťročného žiaka porozumieť písanému textu, dôraz sa kladie na ovládanie postupov, porozumenie pojmov a schopnosť využitia vedomostí v rozličných situáciách a nie na reprodukciu poznatkov, ktoré sú špecifické pre jednotlivé vyučovacie predmety. Do popredia sa dostáva aplikovanie vedomostí v nových situáciách (6).

Rámec štúdie PISA pre oblasť čitateľskej gramotnosti je postavený na troch základných aspektoch:

- 1) *texty* (rozličné druhy písaných materiálov),
- 2) *činnosti* (kognitívne postupy čitateľa pri práci s textom),
- 3) *situácie* (zamýšľané využitie textu z pohľadu jeho autora).

Požiadavky na čitateľské zručnosti žiakov reprezentuje sedem úrovní čitateľskej gramotnosti. Úroveň 1b je najnižšia a úroveň 6 je najvyššia úroveň čitateľských zručností.

Čitateľská gramotnosť v Testovaní 9 (T9)

Celoslovenské testovanie žiakov 9. ročníka ZŠ je certifikačným testovaním. Má ambíciu získať objektívne a spoľahlivé informácie o výkone žiakov pri výstupe zo ZŠ. Jeho cieľom je poskytnúť žiakom informáciu o tom, aké sú ich výsledky v porovnaní s ostatnými žiakmi 9. ročníka ZŠ na Slovensku, školám spätnú väzbu a komplexnejší obraz o testovaných predmetoch.

Prioritné postavenie čitateľskej gramotnosti sa premietlo aj do Testovania 9 vo forme určitého percentuálneho zastúpenia úloh zameraných na čítanie s porozumením. Testovanie 9 chápe čítanie s porozumením „ako nadpredmetovú kompetenciu, ktorá je podmienkou úspešného napredovania žiakov v školskej praxi. Čitateľská gramotnosť nepredstavuje iba dobre zvládnutú techniku čítania, ale predpokladá pochopenie prečítaného textu a ďalšiu prácu s informáciami“ (7).

Čitateľská gramotnosť podľa testovania čitateľskej gramotnosti pre 2. stupeň základných škôl a 1. – 4. ročník osemročných gymnázií

Testy čitateľskej gramotnosti vychádzajú z definície čitateľskej gramotnosti zo štúdie PISA, akceptujú niektoré situácie a procesy čítania súvislých a nesúvislých textov tak, ako sú špecifikované v spomínanej štúdii a z platných pedagogických dokumentov zo slovenského jazyka a literatúry.

Rozlišujú sa štyri základné situácie čítania:

- 1) *čítanie pre súkromné účely* (listy, beletria, rôzne populárne informačné texty);
- 2) *čítanie pre verejné účely* (oficiálne dokumenty a informácie o verejných udalostiach);
- 3) *čítanie pre pracovné účely* (vedieť sa zorientovať na trhu práce);
- 4) *čítanie pre vzdelávanie* (na získavanie informácií v rámci väčšej učebnej úlohy).

Analýza úloh medzinárodného výskumu OECD PISA v porovnaní s úlohami Testovania 9 (T9) a testovania čitateľskej gramotnosti (ČG)

Úlohy, ktoré vo svojich testoch používa štúdia *OECD PISA*, majú rovnakú štruktúru. Začínajú sa podnetom, ktorý žiaka uvedie do problematiky (krátky, dlhý text; obrázok; tabuľka; graf), za podnetom nasleduje viacero nezávislých otázok, tzv. položiek. Testy PISA obsahujú položky s výberom odpovedí z viacerých ponúkaných možností a otázky vyžadujúce tvorbu vlastných odpovedí.

Úlohy v *Testovaní 9* predstavujú uzavreté položky s výberom odpovedí zo štyroch možností, pričom väčšina položiek sa viaže na ukážky a malé percento položiek je voľných, resp. sa viaže na kratšie texty.

Testovanie čitateľskej gramotnosti žiakov 9. ročníka ZŠ obsahuje úlohy rôzneho druhu: otvorené – s tvorbou krátkej odpovede a uzavreté – s výberom jednej správnej odpovede zo štyroch možností. Prevažujú však položky s výberom odpovede zo štyroch možností.

V programe *PISA* sa najčastejšie využívajú texty podľa:

- a) *formy*: súvislé; nesúvislé; kombinované; zložené, ktoré pozostávajú z viacerých samostatných textov
- b) *typu*: opis, rozprávanie, výklad, argumentácia, návod.

Ukážky v testovaní PISA vychádzajú najmä z vecných – odborných a populárno-náučných textov (napr. technické opisy, časopisecké texty).

Testovanie 9 využíva texty podľa:

- a) *formy*: súvislé; nesúvislé; kombinované
- b) *obsahu*: umelecké; vecné.

V *Testovaní 9* prevažujú umelecké a súvislé texty, čo vyplýva zo skutočnosti, že na hodinách slovenského jazyka a literatúry sa primárne pracuje s literárnym textom.

Pri výbere druhov textov sa v *testovaní čitateľskej gramotnosti* žiakov 9. ročníka ZŠ odráža špecifikum testovania výskumu PISA, ktoré sa sústreďuje na nesúvislé texty (grafy, diagramy a pod.). Preto sa v testovaní vo väčšej miere pracuje s nesúvislými a kombinovanými textami.

Štúdia PISA v rámci jednotlivých položiek sleduje tieto činnosti zamerané na prácu s textom:

- a) nájdenie a získanie informácie;
- b) integrácia a interpretácia;
- c) uvažovanie a hodnotenie.

Činnosti sa líšia v zložitosti, postupujú od jednoduchého spájania častí informácií cez kategorizáciu myšlienok podľa daných kritérií až ku kritickému hodnoteniu a vytváraniu predpokladov o texte.

Položky v *Testovaní 9* z predmetu slovenský jazyk a literatúra sú zamerané nielen na zapamätanie a porozumenie, ale overujú aj hĺbku vedomostí a zručností, schopnosť žiakov aplikovať poznatky, či objavovať stratégiu riešenia. Z hľadiska kognitívnej náročnosti možno položky rozdeliť do nasledujúcich úrovní:

- a) **zapamätanie a porozumenie** – jednoduché myšlienkové operácie, priradovanie, zoradovanie, triedenie, porovnávanie;
- b) **špecifický transfer** – zložitejšie myšlienkové operácie, aplikácia vedomostí – indukcia, dedukcia, vysvetľovanie, dokazovanie a pod.;
- c) **nešpecifický transfer** – zložitejšia aplikácia vyžadujúca tvorivý prístup, riešenie problému, hodnotenie a pod.

Položky v *testovaní čitateľskej gramotnosti* sledujú viaceré typy činnosti pri práci s textom, ako:

- a) **získavanie informácií** – schopnosť identifikovať explicitné informácie;
- b) **interpretácia textov** – dedukovať implicitné informácie, porovnávať informácie z textu, usporiadať informácie podľa dôležitosti a nadväznosti, vyvodiť hlavnú myšlienku, vysvetliť význam určitej časti textu, uviesť dôkazy z textu;
- c) **uvažovanie a hodnotenie** – schopnosť kriticky analyzovať a hodnotiť obsah a formu textu prostredníctvom svojich vedomostí a skúseností, vecne argumentovať, nachádzať dôkazy mimo textu.

Analyzovali sme vzorku uvoľnených úloh – zadaní štúdie OECD PISA 2003, 2009, pretože sme nemali k dispozícii úlohy z testovania PISA 2012. Vychádzame však z hypotézy, že charakter a štruktúra testov OECD PISA sú stabilné.

Z testovaní na národnej úrovni sme si na analýzu vybrali test zo slovenského jazyka a literatúry T 9-2013 a uvoľnené úlohy z testovania čitateľskej gramotnosti žiakov 9. ročníka ZŠ v školskom roku 2010/2011, pretože zahŕňajú aj časť populačnej vzorky programu PISA. (8)

Analyzované ukážkové úlohy – zadania z čitateľskej gramotnosti použité v testovaní PISA 2003, 2009 majú rovnakú štruktúru, začínajú sa podnetom – súvislým, nesúvislým alebo kombinovaným motivačným textom. Vychádzajú najmä z vecných textov (napr. úlohy Balón, Čistenie zubov, Darujte krv). Literárne texty, na ktorých je založené čítanie v slovenských školách, sú zastúpené v malom množstve (napr. Ide o hru). V roku 2003 predstavovali úlohy vychádzajúce zo súvislých textov približne dve tretiny všetkých úloh z čitateľskej gramotnosti. Najväčšie percentuálne zastúpenie mali výkladové texty.

Uvoľnené úlohy PISA reprezentujú nielen rozličné formy a typy textov, ale aj rozličné úrovne (najnižšia 1b – najvyššia 6), typy činností, ktoré uskutočňuje žiak pri riešení týchto úloh a rôzne typy otázok: otázka s výberom odpovede zo štyroch možností, otvorená otázka s tvorbou odpovede, uzavretá otázka s tvorbou odpovede. Z hľadiska typu otázok bolo v štúdiu OECD PISA 2003 použitých približne 43% otvorených otázok s voľnou tvorbou odpovede. (9)

Test zo slovenského jazyka a literatúry T 9-2013 obsahuje štyri ukážky v podobe súvislého textu a jedného kombinovaného textu. Úlohy sú uzavreté s výberom odpovede zo štyroch možností. Dvadsať položiek sa viaže na ukážky z rôznych typov textov – umeleckých a vecných. Päť položiek je voľných, niektoré sa viažu na krátke texty. Väčšina položiek vyžaduje od žiakov zložitejšie myšlienkové operácie a aplikáciu vedomostí (76 %). Malé percento úloh (8 %) je zameraných na

zapamätanie a porozumenie a na zložitejšiu aplikáciu vyžadujúcu tvorivý prístup, riešenie problému, hodnotenie (16 %).

Uvoľnené ukážky úloh z testu ČG z r. 2011 sú primerané veku žiakov. Podobne ako v štúdiu OECD PISA začínajú podnetom v podobe súvislých (Podzemný tatranský obor), nesúvislých (Mládež a médiá, Akciový plagát) a kombinovaných textov (Za krásami Slovenska). Za každým motivačným textom nasledujú dve až tri samostatné úlohy (spolu 10 úloh). Väčšinu (60 %) tvoria otvorené úlohy s tvorbou krátkej odpovede, menšie percento (40 %) uzavreté úlohy s výberom odpovede zo štyroch možností. Šesť úloh je zameraných na integráciu a interpretáciu. Autori testov v nich sledujú schopnosť žiakov vyhľadať v ukážke informáciu, ktorá v zadaní úlohy nebola explicitne pomenovaná, schopnosť čítať s porozumením nesúvislé texty a interpretovať ich.

V testovaní PISA 2003 žiaci úspešne zvládli kombináciu dvoch jasne uvedených informácií – výber jednoznačnej informácie. Ťažkosti im spôsobovali úlohy s kombináciou viacerých informácií v rozsiahlejšom texte. Dobré zvládli aj určenie témy, vyvodenie záveru súvislého i nesúvislého náučného textu, výber dôkazu priamo z textu citáciou alebo parafrázovaním. Ako nedostatočná sa preukázala úroveň abstraktného myslenia i vyjadrovacie schopnosti žiakov v samostatne formulovaných odpovediach na otvorené otázky. (10)

V T 9-2013 zo slovenského jazyka a literatúry žiaci zvládli na veľmi dobrej úrovni úlohy zamerané na čítanie s porozumením zaradené do prvej kognitívnej úrovne, ako aj úlohy z literatúry viazané na ukážky z umeleckého a dramatického textu. Ako problematická sa ukazuje úloha zameraná na čítanie s porozumením, ktorá sa vzťahovala na ukážku z náučného textu. (11)

Analýza uvoľnených úloh z testovania ČG ukázala, že úspešnosť žiakov je pomerne veľká pri zatvorených úlohách s výberom odpovede zo štyroch možností, zameraných na sledovanie schopnosti žiakov vyhľadať jednoduchú informáciu explicitne uvedenú v texte. Stredne obťažné až obťažné sú pre žiakov, ktorí mali na polročnom vysvedčení v 9. ročníku zo slovenského jazyka a literatúry známku 3, úlohy zamerané na integráciu a interpretáciu, najmä ak ide o prácu s nesúvislým textom (graf, reklamný leták). Otvorené úlohy s tvorbou krátkej odpovede, kde sa sleduje schopnosť žiakov uvažovať a hodnotiť tvrdenia bola stredne obťažná aj pre žiakov klasifikovaných známkou 1.

Záver

Výsledky štúdie OECD PISA, T 9-2013 a testovania ČG (12) ukazujú, že slovenskí žiaci sú úspešnejší v určovaní správnych odpovedí v uzavretých úlohách a zodpovedaní otvorených úloh s nižším stupňom obťažnosti. Nemajú teda výraznejšie problémy s nájdením jednoznačných informácií v texte, jednoznačným určením témy, výrazne však zaostávajú v činnostiach vyžadujúcich kritické myslenie a hodnotenie, syntézu, tvorivosť, napr. zoštylizovanie správnej odpovede na základe vlastného uvažovania s ohľadom na text a otázku. Lepšie výkony dosahujú v úlohách vychádzajúcich zo súvislých textov ako v úlohách vychádzajúcich z nesúvislých, resp. kombinovaných textov, ťažkosti majú s porozumením vecných – odborných textov.

Východiskom na zlepšenie úrovne čitateľskej gramotnosti sú požiadavky na uvedenie koncepciu, ktoré sú priamo zakomponované v štátnom vzdelávacom programe a vzdelávacích štandardoch pre predmet slovenský jazyk a literatúra v rámci kľúčových jazykových kompetencií. Transformácia vzdelávacieho štandardu, v ktorom je posilnený komunikačno-zážitkový model vyučovania a aktivity žiakov smerujúce k rozvíjaniu čitateľských kompetencií, resp. súboru vedomostí, zručností a postojov zameraných na príjem textu, jeho analýzu a interpretáciu, sa však v procese implementácie do školskej praxe nestretla s pozitívnymi reakciami učiteľov.

Okrem toho výsledky Testovania 9 majú rozhodujúci význam pri prijímaní žiakov na stredné školy, v zmysle školského zákona sú jedným z kritérií prijatia a zároveň sa stávajú kritériom hodnotenia a zaradovania škôl do rebríčkov úspešnosti. Riaditelia škôl, učitelia, rodičia i žiaci preto pripisujú veľký význam tomuto národnému meraniu, čo sa prejavuje samotnou prípravou žiakov. Výkony v testovaniach signalizujú, že žiaci vo vyučovacom procese častejšie pracujú so súvislými textami ako s nesúvislými. Sú pripravovaní na úlohy s výberom odpovedí.

Pritom ako ukazujú výsledky testovaní je potrebné spájať rozvoj spôsobilostí čítanie s porozumením so spôsobilosťami hovorenie a písanie. Dať žiakom väčší priestor na písomné a ústne vyjadrovanie, podporovať kritické myslenie žiakov, riešiť viac otvorených úloh a väčšiu pozornosť venovať práci s nesúvislými, resp. kombinovanými textami.

Súhlasíme s K. Hincovou, že „*ak chceme zmeniť žiakov, najprv musíme zmeniť učiteľov*“. Je potrebné najmä v príprave budúcich učiteľov pristúpiť k prehodnoteniu pomeru predmetov špecializácie odboru a didaktických disciplín.(13) Až v druhom stupni vysokoškolského štúdia učiteľstva akademických predmetov sú nosné témy jadra vedomostí viazané na odborovodidaktický kontext odboru, väčšinou však len v teoretickej rovine. Absolventi magisterského štúdia tak poznajú základný obsah a metodológiu disciplín svojej predmetovej špecializácie, teoretické súvislosti odborovej didaktiky v príslušnej špecializácii, ale nevedia ich aplikovať v praxi. Častokrát sme svedkami aj slabého poznania školskej dokumentácie čerstvými absolventmi učiteľského odboru. Každá vysoká škola by mala dôsledne vychádzať z obsahu a metód vyučovania v základnom a stredoškolskom vzdelávaní.

LITERATÚRA

- (1) GAVORA, P.: *Gramotnosť – vývin modelov, reflexia praxe a výskumu*. In: Pedagogika, roč. LII, 2002, č. 2, s. 171 – 180.
- (2) LAPITKA, M.: *Tézy k projektom PIRLS a PISA*. Interný pracovný materiál, 2004. In: KORŠŇÁKOVÁ, P. – HELDOVÁ, D. a kol. *Čitateľská gramotnosť slovenských žiakov v štúdiu PISA 2003*. Bratislava : ŠPÚ, 2006. 85 s.
- (3) GREGOROVÁ, I.- HINCOVÁ, K. – LAPITKA, M. a kol.: *Návrh kurikulárnej transformácie predmetu slovenský jazyk a literatúra*. Bratislava : ŠPÚ, 2007. 184 s.
- (4) GREGOROVÁ, I. – VAŠKANINOVÁ, K.: *Podpora rozvoja čitateľskej gramotnosti v štátnom vzdelávacom programe*. In: Výsledky PISA 2009. Zborník príspevkov konferencie. Bratislava: NÚCEM, 2011, s. 46 – 47.
- (5) PALEČKOVÁ, J. – TOMÁŠEK, V. – BASL, J.: *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009. Umíme ještě číst?* Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2010, s. 9.
- (6) KORŠŇÁKOVÁ, P. – KOVÁČOVÁ, J. – HELDOVÁ, D.: *Národná správa OECD PISA SK 2009*. Bratislava: NÚCEM, 2010, s. 4.
- (7) *Testovanie 9-2013. Priebeh, výsledky, analýzy*. Bratislava: NÚCEM, 2013, s. 4 – 13.
- (8) Základné informácie o jednotlivých medzinárodných a národných meraniach – národné dáta, publikácie, národné správy, zbierky uvoľnených úloh a pod. Sú zverejnené na webovom sídle Národného ústavu certifikovaných meraní www.nucem.sk
- (9) KORŠŇÁKOVÁ, P. – HELDOVÁ, D. a kol. *Čitateľská gramotnosť slovenských žiakov v štúdiu PISA 2003*. Bratislava : ŠPÚ, 2006. 85 s.
- (10) KORŠŇÁKOVÁ, P. – HELDOVÁ, D. a kol. *Čitateľská gramotnosť slovenských žiakov v štúdiu PISA 2003*. Bratislava : ŠPÚ, 2006, s. 24 – 25.
- (11) *Správa Testovanie 9-2013. Priebeh, výsledky, analýzy*. Bratislava : NÚCEM, 2013, 57 s.

- (12) *Testovanie matematickej a čitateľskej gramotnosti v školskom roku 2009/2010*. Výskumná správa. Bratislava: NÚCEM, 2010. 40 s.
- (13) HINCOVÁ, K.: *Čitateľská gramotnosť – nestačí vedieť čítať*. In: Stav a rozvoj funkčnej gramotnosti. Zborník z konferencií. Bratislava, 2009, s. 97.